

GAN

ALEF

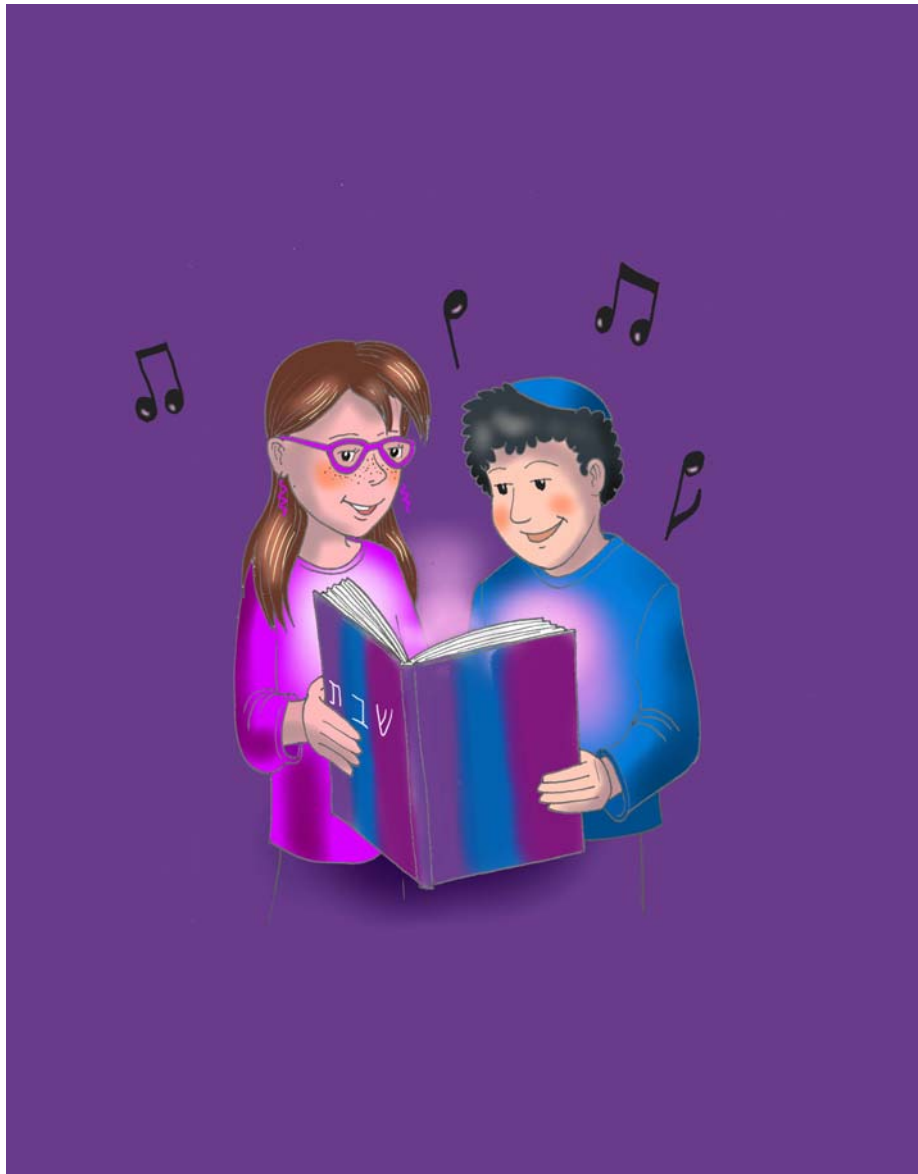
BET

QIMMEL

DALET

HEE

WAW

THUIS IN SJOEL

Tekst: Henny van het Hoofd
Omslag en illustraties: Marchien Mayer

Dit boekje is onderdeel van het landelijke JELED-NIK leerplan voor kinderen van 4 tot en met 12 jaar. Voor meer informatie: www.jeled.net of henny@nik.nl

JELED-NIK Adeling Onderwijs - **J**ewish **E**uropean **L**earning **E**xperience **D**ot.net

WELKOM IN SJOEL!

Jij bent vast wel eens een keertje in sjoel geweest. Bijvoorbeeld voor een Bar of een Bat Mitswa. Of op een joodse feestdag, zoals Rosj Hasjana en Jom Kipoer. Of misschien ga jij wel iedere sjabbat naar sjoel.

Soms worden de joodse lessen voor kinderen in sjoel gegeven. Dat past heel goed bij de betekenis van het woord *sjoel*. Dat komt uit het Jiddisj en betekent 'school'. Dat is niet zo vreemd als het lijkt, want in sjoel wordt ook geleerd, net als op school. Behalve joodse les zijn er vaak ook cursussen of lezingen over joodse onderwerpen.

aron hakodesj in de sjoel van Middelburg
Foto: Micha de Vries

Het Hebreeuwse woord voor sjoel is *beet hakenesset*. Dit betekent 'huis van samenkomst'. We komen in sjoel bij elkaar voor de sjoeldienst, om samen de gebeden te zeggen maar natuurlijk ook om elkaar te ontmoeten. Het Griekse woord *synagoge* heeft dezelfde betekenis als *beet hakenesset*.

Misschien is de sjoel waar jij meestal naar toe gaat een modern gebouw, of juist heel oud. Maar ondanks dat ze van buiten erg verschillend kunnen zijn, lijken sjoels van binnen allemaal op elkaar. Iedere sjoel heeft een *aron hakodesj*, dat is een grote kast waarin de Torarollen worden bewaard. Voor de aron hakodesj hangt een *parochet*, een soort gordijn. Meestal staat er een toepasselijke Hebreeuwse tekst op. Soms is daarin het jaartal verwerkt wanneer het parochet gemaakt is.

In een sjoel zie je ook altijd een *bima*, dat is een verhoging waar uit de Tora gelezen wordt. Dat gebeurt in het Hebreeuws, de taal van het joodse volk, het joodse land en van de Tora.

Veel van wat je in sjoel ziet heeft een Hebreeuwse naam. In de woordzoeker op bladzijde 2 staan de belangrijkste woorden die met sjoel te maken hebben.

op deze foto kun je de bima en de aron hakodesj in de sjoel van Leiden goed zien.
Foto: Ben Grishaver

WOORDZOEKER SJOEL

S	J	F	A	S	E	O	M	A	M	I	B
H	C	A	R	Z	I	M	T	O	R	A	A
G	N	K	O	R	E	E	C	A	R	O	T
B	A	B	N	A	I	T	H	N	T	T	T
C	J	B	H	L	S	J	O	E	S	E	J
H	N	A	A	A	P	M	E	E	I	F	S
A	I	T	K	J	A	E	M	R	T	I	E
Z	M	R	O	S	R	C	A	T	S	L	O
A	A	E	D	A	O	H	S	A	I	A	D
N	M	O	E	R	C	I	J	M	E	J	I
R	O	D	S	A	H	T	E	I	T	A	K
A	E	I	J	P	E	S	M	E	I	D	L
V	D	S	O	M	T	A	A	D	I	M	A

Zoek deze woorden TIP: drie woorden staan diagonaal (schuin).

<i>amida</i>	<i>choemasj</i>	<i>mechitsa</i>	<i>parasja</i>	<i>sjema</i>
<i>amoed</i>	<i>gabaj</i>	<i>minjan</i>	<i>parochet</i>	<i>taliet</i>
<i>aronhakodesj</i>	<i>jad</i>	<i>mizrach</i>	<i>rav</i>	<i>tefila</i>
<i>bima</i>	<i>kidoesj</i>	<i>moesaf</i>	<i>sidoer</i>	<i>Tora (2 x)</i>
<i>chazan</i>	<i>koree</i>	<i>neertamied</i>	<i>sjachariet</i>	<i>tsitsiet</i>

Schrijf de letters die overblijven in de vakjes.

□	□	□	□	□	□	□	□	□	□	□	□	□
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Vertel iets over de betekenis van deze Hebreeuwse wens en wanneer we dit tegen elkaar zeggen.

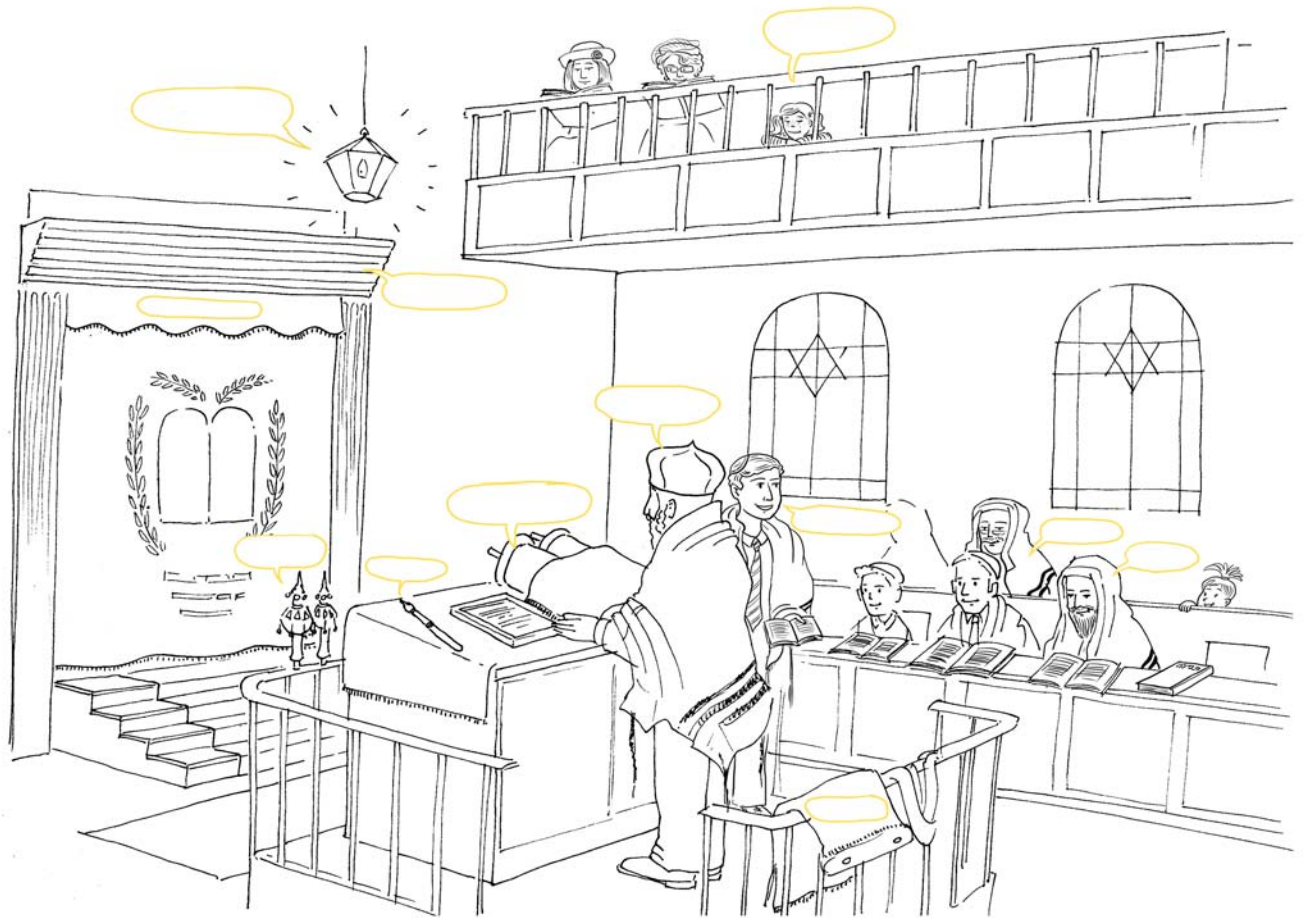
HUSSELEN

Lees de omschrijving en zet de letters in de goede volgorde. Schrijf daarna het woord in het vakje. Alle woorden staan in de woordzoeker.

Richting van Jeruzalem (zuid-oost)	<i>C A R M H I Z</i>	<input type="text"/>
Kast met de Torarollen	<i>K O O R H A S J E D A</i>	<input type="text"/>
Verhoging in het midden van sjoel	<i>A D I M</i>	<input type="text"/>
Gebedsmantel	<i>T E L I T A</i>	<input type="text"/>
Aanwijzstokje voor de Tora	<i>A D J</i>	<input type="text"/>
Boek met de tekst van de Tora	<i>S C H O M E J A</i>	<input type="text"/>
Lichtje dat altijd brandt	<i>D I E R E N T E M A</i>	<input type="text"/>
Gebedenboek	<i>D O S I R E</i>	<input type="text"/>
Degene die de sjoeldienst leidt	<i>Z H A A N C</i>	<input type="text"/>
Afscheiding tussen mannen en vrouwen	<i>T I M E H A C S</i>	<input type="text"/>
Hebreeuws voor 'rabbijn'	<i>V R A</i>	<input type="text"/>
Het Hebreeuwse woord voor 'gebed'	<i>F A L E I T</i>	<input type="text"/>
Degene die Tora leest	<i>R E O K E</i>	<input type="text"/>
Tien joodse mannen van 13+	<i>N J I M N A</i>	<input type="text"/>
Lessenaar	<i>M A D E O</i>	<input type="text"/>
Draden aan de hoeken van een taliet	<i>I S T E T S T I</i>	<input type="text"/>
Het gordijn voor de aron hakodesj	<i>P R O E T H A C</i>	<input type="text"/>

Kijk naar de tekening en schrijf zoveel mogelijk woorden uit de woordzoeker van bladzijde 2 in de 'wolkjes'.

DE KLEUREN VAN DE HEMEL

Omdat veel in het Hebreeuws gaat, lijkt een sjoeldienst op het eerste gezicht best ingewikkeld, vooral wanneer je het niet zo gewend bent om naar sjoel te gaan. Soms is het heel stil, bij andere gedeelten zingen we allemaal mee en op weer andere momenten luistert iedereen aandachtig naar het *lajenen*, het voorlezen van de Tora. Soms vraag je je af waarom iets gebeurt, of wat er van jou verwacht wordt.

Een belangrijk hulpmiddel om de sjoeldienst beter te begrijpen en je nog meer thuis te voelen in sjoel is de *sidoer*, het gebedenboek. Het woord **SiDoeR** סידור heeft te maken met 'volgorde', net als het Israëliische **beSeDeR** בסדר dat 'in orde' betekent.

Weet jij nog een ander Hebreeuws woord met de letters **SDR** dat met 'volgorde' te maken heeft? TIP: denk aan Pesach!

- * Het woord is **S** ___ **D** ___ **R**
 - * Leg het verband uit tussen het woord dat je hierboven hebt opgeschreven en 'volgorde'.
-

In een sidoer vind je de gebeden die op vaste momenten worden gezegd. Een spontaan gebed kan natuurlijk altijd, in welke taal je maar wilt, daar heb je geen sjoel en geen sidoer voor nodig.

Daarnaast is het een heel oude joodse traditie is om je drie keer per dag op *Hakadosj Baroech Hoe*, God, te richten. In het boek *Tehiliem* (psalm 55:17) staat:

***Ik roep tot God in de avond, in de morgen en in de middag,
en Hij hoort mijn stem.***

Waarom zou 'in de avond' als eerste worden genoemd en niet 'in de morgen'?

Een spontaan gebed is iets dat meestal zomaar in je opkomt. Er zijn momenten waarop *dawwenen*, bidden, vanzelfsprekender en gemakkelijker lijkt te gaan dan anders. Het verschilt natuurlijk per persoon, maar veel mensen krijgen bij het zien van een boom ziet die prachtig in bloei staat, de regenboog of een mooie, vlinder een gevoel van bewondering en verbondenheid met de Schepper.

Je kunt je ook dichter bij God voelen door emoties. Bijvoorbeeld als je ergens heel blij om bent. Je wilt Hakadosj Baroech Hoe dan bedanken omdat er bijvoorbeeld iets heel fijns is gebeurd. Of wanneer je je ineens realiseert dat jij ergens wel heel erg mee geboft hebt. Maar ook als je verdrietig bent of je ergens zorgen over maakt.

- ✍ Kun jij een voorbeeld geven van een moment waarop iemand zich dichter bij Hakadosj Baroech Hoe kan voelen?

In een sidoer staan gebeden en andere teksten die geschreven zijn door mensen die in heel verschillende tijden en plaatsen leefden. Al lijkt het misschien vreemd, hun ervaringen komen vaak overeen met die van ons.

Sommige gedeelten uit de sidoer gaan over liefde en bewondering voor Hakadosj Baroech Hoe als schepper. In andere vragen we iets voor onszelf of voor anderen, bijvoorbeeld gezondheid of vrede. Weer andere gebeden gaan over alles waar we dankbaar voor zijn.

- ✍ Waar ben jij heel blij mee? Met je familie, dat je zo goed in sport bent of zo mooi kunt zingen, met je vrienden of vriendinnen? Schrijf het in het vak hieronder. Vergelijk daarna jouw antwoord met dat van je klasgenoten.

De vaste tijdstippen voor de dagelijkse gebeden komen overeen met de momenten waarop vroeger de offers werden gebracht in de tempel in Jeruzalem. In de tijd van het *beet hamikdasj* was het brengen van een offer een bijzondere spirituele ervaring. Het Hebreeuwse woord voor offer, *korban*, verwijst hier naar. De betekenis van *korban* heeft te maken met 'dichterbij komen' (*karov* betekent dichtbij).

De *sidoer* verwijst op verschillende plaatsen naar deze *avoda*, de offerdienst. Dat is niet zomaar. Sinds de verwoesting van de tempel in het jaar 70 kunnen de offers niet meer worden gebracht. In onze tijd is *tefila* een belangrijke manier om je dichterbij *Hakadosj Baroech Hoe* te voelen. De joodse geleerden noemen gebed *avoda sjebalev*, de 'dienst van het hart'.

Behalve met de tijdstippen van de offers in de tempel hebben de vaste gebeden ook te maken met de stand van de zon.

Een zonsopkomst of een mooie sterrenhemel kunnen heel indrukwekkend zijn. Ze wekken een gevoel van bewondering en respect voor de schepping op en kunnen je daardoor helpen om in de goede stemming te komen voor *tefila*, gebed. *Sjachariet*, het ochtendgebed, wordt na zonsopkomst gezegd

Rond zonsondergang zeggen we *ma'ariev*, het avondgebed. Een andere naam voor *ma'ariev* is *arviet*. Dit wordt naast elkaar gebruikt. *Mincha*, het middaggebed, hoort bij de namiddag, wanneer de zon al niet meer zo hoog aan de hemel staat en het alweer wat kouder wordt.

Zonsopkomst, zonsondergang of een mooie sterrenhemel zijn allemaal indrukwekkende natuurverschijnselen, die als het ware uitnodigen om even stil te staan bij de alledaagse wonderen om je heen. Zonder deze drie vaste tijdstippen zou je dat gauw kunnen vergeten.

In de Sjabbatsidoer kun je de ma'ariev en sjachariet gemakkelijk herkennen aan de kleur van de bovenbalk. Die komt overeen met de kleuren van de hemel, dus bij ma'ariev donkerblauw met sterretjes en bij sjachariet lichtblauw met een opkomende zon. Op sjabbat zeggen we, net als op andere bijzondere dagen, nog een extra gebed. Dit heet *moesaf*, dat betekent letterlijk: het toegevoegde gebed.

Ook vrijdagavond heeft iets extra's. Op de overgang tussen de werkweek en sjabbat is er een warming-up om helemaal in de stemming te komen voor sjabbat: *kabbalat sjabbat*.

Sjachariet bestaat overigens niet één gebed. Net als ma'ariev, moesaf en mincha is het een hele serie losse gebeden en andere teksten. De kern daarvan is altijd de amida, het staande gebed (hierover leer je meer op bladzijde ??). Ma'ariev, sjachariet, moesaf en mincha zijn eigenlijk aparte sjoeldiensten. Meestal worden ze gecombineerd. Zo wordt mincha op vrijdagmiddag zo laat mogelijk gezegd, terwijl voor ma'ariev het vroegste tijdstip wordt gekozen. En moesaf volgt meteen na sjachariet, zodat het hier precies bij aansluit.

Vul aan de hand van de Sjabbatsidoer dit schema van de sjoeldiensten van vrijdagavond en sjabbatmorgen in.

SJOELDIENST	UITLEG
<p><i>KABBALAT SJABBAT</i></p> 	<p><i>Paars met ondergaande zon. Warming-up om in sjabbat- stemming te komen.</i></p>
<p><i>MA'ARIEV (ARVIET)</i></p> 	
<p><i>SJACHARIET</i></p> 	
<p><i>MOESAF</i></p> 	

Schrijf het goede Hebreeuwse woord achter iedere omschrijving. Kies uit de woorden in het vak onderaan.

TIP: Tel de vakjes en let op de letters die al zijn ingevuld.

ochtendgebed

	8		14	1						
--	---	--	----	---	--	--	--	--	--	--

bidden

5								
---	--	--	--	--	--	--	--	--

avondgebed

	11				t
--	----	--	--	--	---

avondgebed

	2	a				
--	---	---	--	--	--	--

voorlezen uit de Tora

					18	
--	--	--	--	--	----	--

gebed

	13	f			4
--	----	---	--	--	---

offerdienst

				10
--	--	--	--	----

middaggebed

			c	15	
--	--	--	---	----	--

de tempel

9				16				3				
---	--	--	--	----	--	--	--	---	--	--	--	--

toegevoegd gebed

	12	e	7		
--	----	---	---	--	--

gebedenboek

			17		r
--	--	--	----	--	---

offer

	6				
--	---	--	--	--	--

Kies uit deze woorden:

* lajenen * mincha * sidoer * avoda * moesaf * korban * arviet *

* sjachariet * dawwenen * ma'ariev * beet hamikdasj * tefila *

Schrijf de letters over die in een vakje met een nummer staan.

1	2	3	4	5	6	7	8

9	10	11	12	13	14	15	

16	17	18

STEEDS EEN STAPJE HOGER

Lees de onderstaande tekst:

De gebedsladder

Ver van huis, zomaar onder de blote hemel, lag onze aartsvader Ja'akov te slapen. In plaats van een lekker zacht kussen onder zijn hoofd, lag hij op een steen. Hij droomde hij over een *soelam*, een ladder, waarop engelen heen en weer gingen.

Wat een vreemde droom! Wat betekent dit? Volgens onze joodse geleerden kan de ladder worden vergeleken met *tefila*, gebed. Door Ja'akov in de droom een ladder te laten zien die 'op de aarde stond en tot in de hemel reikte', liet Hakadosj Baroech Hoe zien dat *tefila* als een ladder is, die de hemel met de aarde verbindt en de mens met God.

Je zou eigenlijk verwachten dat de engelen vanaf de ladder naar de aarde afdalen. Maar er staat: 'ze stegen op en daalden weer af'. Waarom? Omdat de woorden van het gebed zijn als engelen. Ze stijgen op naar God. Zijn reactie op onze woorden nemen de engelen weer mee terug naar de aarde. Je zou *tefila* dus ook kunnen zien als een brug tussen mens en God.

De manier waarop we *dawwenen* is vergelijkbaar met het beklimmen van een ladder. Stapje voor stapje proberen we steeds hoger, dichterbij God te komen. In ons gebed vragen we eerst om 'alledaagse' dingen, zoals voldoende voedsel, gezondheid of voldoende geld om normaal te kunnen leven. Maar je zou ook iets kunnen vragen voor anderen of zelfs voor de hele aarde. Bijvoorbeeld vrede of een rechtvaardige wereld voor alle mensen, waarin niemand meer honger hoeft te lijden. Door niet alleen aan jezelf te denken, stijg je een treetje hoger. De bovenste trede van de ladder is bereikt wanneer we zo geïnspireerd zijn dat we niets anders wensen dan het gevoel met Hakadosj Baroech Hoe verbonden te zijn.

Naar *Awoda sjebaleew, de diepere betekenis van tefila* door Nechamah Maijer-Hirsch

Beantwoord de vragen.

- * Waarom zou dit stukje 'de gebedsladder' heten?

- * Wanneer heeft iemand het hoogste niveau van *tefila* bereikt? Denk je dat dit vaak gebeurt?

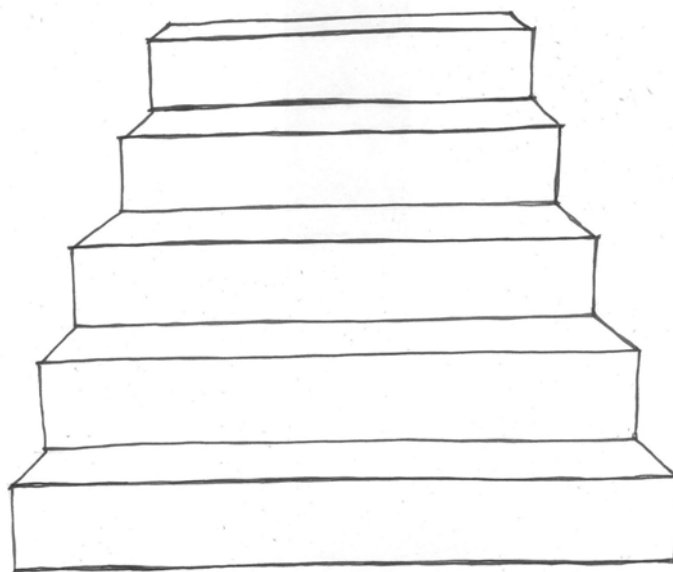
Het idee van de 'gebedsladder' vind je terug in de opbouw van de sidoer. Bij binnenkomst in sjoel ben je meestal nog niet in de juiste stemming voor het hoogste niveau van tefila. De joodse geleerden die de sidoer samenstelden begrepen ook wel dat de meeste mensen daar wat meer tijd voor nodig hebben. De sjoeldienst is zo opgebouwd dat je steeds een stapje verder gaat.

Sjachariet is daar een mooi voorbeeld van. De dienst is opgebouwd als een ladder met vijf treden. Je begint onderaan met de ochtend-berachot en klimt naar een steeds hoger niveau.

Lees de info op deze bladzijde. Hierin vind je de namen van de vijf stappen van de sjoeldienst van sjachariet op sjabbat-ochtend. Ze staan in **HOOFDLETTERS**. Let op de aanwijzingen bij de onderdelen en schrijf ze in de goede volgorde op de treden van de trap. Begin onderaan.

De **AMIDA**, het staande gebed, zeggen we direct vóór het lezen uit de **TORA**, het hoogtepunt van de dienst. Net als op vrijdagavond begint de sjoeldienst met een warming-up. Op sjabbatochtend bestaat deze uit twee delen. Het ene deel heet **PESOEKEE DEZIMRA**, dat betekent 'zingende zinnen'. Hierdoor worden we er bewust van hoe mooi de schepping is. Het **SJEMA** zeggen we iedere ochtend en iedere avond. Hiermee begint het 'officiële' gedeelte van de sjoeldienst. De warming-up begint met de **OCHTEND-BERACHOT**.

Lees de info en beantwoord de vragen.

De ochtend-berachot (*birchot hasjachar*) zijn de onderste traprede en een warming-up voor de sjoeldienst. De ochtend-berachot willen je er bewust maken dat iets soms heel gewoon kan lijken, maar eigenlijk een groot wonder is. Bijvoorbeeld dat je vermoeid in slaap valt en de volgende morgen weer lekker uitgerust wakker wordt. Dat je lichaam weer 'gewoon' functioneert. Dat je kunt zien, horen, lopen, dat je een kast vol kleding hebt om uit te kiezen en voldoende te eten. Er is zelfs een beracha (dat het enkelvoud van berachot) over het wonder van de vroege vogel die eeuwenlang mensen wekte, 'precies op het moment dat de nacht eindigt en de dag op het punt staat om aan te breken'.

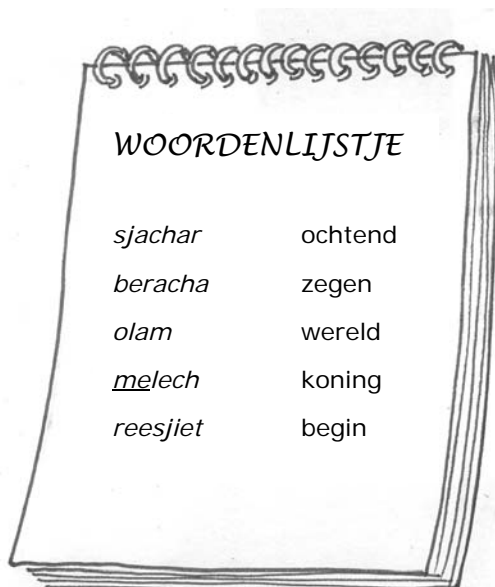
Bedenk twee dingen in jouw leven die heel vanzelfsprekend lijken, maar eigenlijk een groot wonder zijn. Vergelijk je antwoord met dat van je klasgenoten op joodse les.

1 _____

2 _____

Waarom zou in de Sjabbatsidoer zijn gekozen voor een haan als icoontje voor de ochtend berachot?

Voorbeeld: ADON OLAM

Sjabbatsidoer bladzijde 70

Er zijn momenten waarop mensen iets van de aanwezigheid van Hakadosj Baroech Hoe voelen. Dat kan tijdens de sjoeldienst zijn, maar ook bij het aansteken van de sjabbatkaarsen, of op de eerste mooie lentedag na een lange winter. Of zomaar, op een moment waarop je je gelukkig voelt met je leven en de mensen om je heen.

Tegelijkertijd is God ook de koning van de wereld, die het heelal heeft geschapen met een wijsheid die ons verstand ver te boven gaat.

Deze schijnbare tegenstrijdigheid is het onderwerp van Adon Olam. Dit gedicht beschrijft dat God zowel de *Adon Olam* (Heer, Schepper van de wereld) is als degene die op een liefdevolle manier betrokken is bij de schepping en bij ieder van ons, met wie we een persoonlijke band kunnen voelen. Adom Olam is in de middeleeuwen geschreven in Spanje. De naam van de dichter is onbekend.

Lees deze Nederlandse samenvatting van Adon Olam

*Schepper van de wereld, die al koning over het heelal was,
Lang voordat de mens of enig ander levend wezen werd geschapen.
En die ook nadat onze wereld zal zijn vergaan,
altijd koning over het heelal zal blijven.
Die er was, er is en er altijd zal zijn...
Zonder begin, zonder einde, met niets of niemand te vergelijken...
Hij is mijn God, mijn steun in tijd van nood..
Altijd bereid me te helpen op moeilijke momenten
In zijn hand geef ik mijn ziel, als ik ga slapen en als ik wakker word
Hakadosj Baroech Hoe is bij mij, ik ben niet bang.*

Als jij dit gedicht in twee stukken zou moeten verdelen, waar zou jij dan de nieuwe alinea laten beginnen? Leg je antwoord uit.

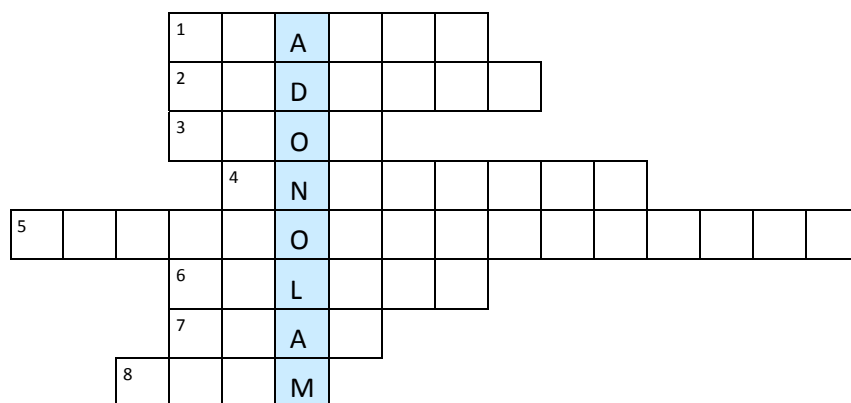
Kijk naar de Hebreeuwse tekst van Adon Olam in de Sjabbatsidoer (bladzijde 70).
 Waaraan kun je zien dat het een gedicht is? Schrijf twee woorden over als 'bewijs'.

1 _____

2 _____

Adon Olam Filippine puzzel

- 1 Het land waar de auteur van Adon Olam woonde
- 2 De vorm waarin Adon Olam is geschreven
- 3 Hebreeuws voor 'heer'.
- 4 De auteur van Adon Olam is _____
- 5 De Hebreeuwse naam van het deel van de sjoeldienst waarin we Adon Olam zingen
- 6 Hebreeuws voor 'koning'
- 7 Dier dat in de ochtendberachot voorkomt
- 8 Hebreeuws voor 'wereld'.

EXTRA OPDRACHT

Er bestaan veel verschillende melodieën voor Adon Olam. Zoek (bijvoorbeeld op YouTube) een melodie waarvan jij vindt dat die goed bij de inhoud past.

TIP: Sjabbatsidoer bladzijde 100-153

Lees de intro en beantwoord de vragen.

Hoge bergen, een waterval, een onweersbui of regenboog, maar ook een spinnenweb wekken bij veel mensen een gevoel van bewondering en respect op voor de schepping. In het tweede onderdeel van de sjoeldienst, *pesoekee dezimra* ('zingende zinnen') verschuift het aandachtspunt van je directe omgeving naar de wonderen van de natuur. Het doel van pesoekee dezimra is dat je beseft 'voor Wie je staat', zodat je de gebeden met meer *kawana* (aandacht) kunt zeggen. Zo kom je weer een treetje hoger op de ladder.

In pesoekee dezimra wordt God door al wat leeft geprezen en toegezongen als schepper van de wereld. Oorspronkelijk waren de 'zingende zinnen' bedoeld om thuis te zeggen, als voorbereiding op de sjoeldienst. Tegenwoordig zeggen (en zingen!) we pesoekee dezimra samen in sjoel.

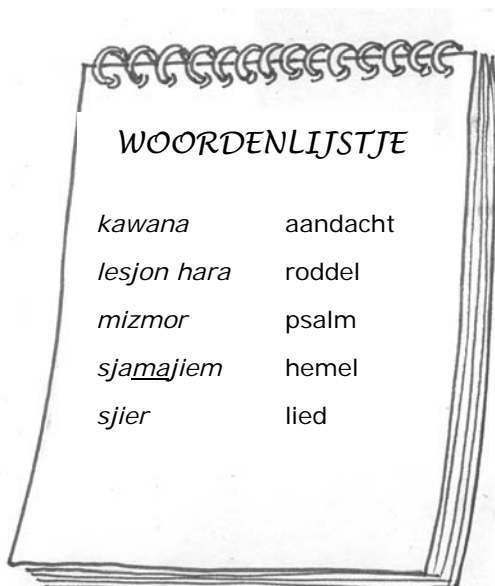
Van welk natuurverschijnsel ben jij het meest onder de indruk? Leg je antwoord uit.

Waarom zou in de Sjabbatsidoer zijn gekozen voor een vogeltje als icoontje voor pesoekee dezimra? Noem twee redenen.

1

2

De kern van de 'zingende zinnen' bestaat uit vijftien psalmen. Het Hebreeuwse getal 15 is een verwijzing naar God, maar waarschijnlijk ook naar de vijftien traptreden in de tempel, die het podium vormden voor een koor van Leviëten. Bij iedere psalm gingen ze weer een treetje hoger staan, als een figuurlijke 'ladder naar de hemel'.

Het boek psalmen is voor veel mensen een bron van inspiratie om zich dichterbij Hakadosj Baroech Hoe te voelen. Behalve een diep respect en bewondering voor de natuur beschrijven ze ervaringen die aanleiding kunnen zijn voor tefila.

Sommige psalmen staan op naam van koning David. Hij begon als herder en werd later koning en legeraanvoerder. Daarnaast was hij onder andere ook nog dichter, zanger, componist en speelde hij harp.

In psalm 34 geeft David deze levensles:

Wat moet je doen om als een goed mens te leven?

***Behoed je tong voor kwaadspreken,
en je lippen voor bedrog.***

De dichtelijke woorden van David kun je samenvatten als 'verspreid geen roddels of leugens over een ander, op welke manier dan ook'. *Lesjon hara*, het op een verkeerde, negatieve manier gebruiken van woorden, is een ernstige overtreding.

Noem een manier waarop mensen in de tijd van koning David (zo'n 3000 jaar geleden) leugens of roddels over anderen zouden kunnen verspreiden.

Wat is in onze tijd de meest voorkomende manier?

Heb jij wel eens ervaren dat iemand *lesjon hara* over jou verspreidde? Hoe voelde je je toen?

Waarom zou *lesjon hara* een van de ergste overtredingen in het jodendom zijn?

Lees deze zinnen uit 'pesoekee dezimra'. Waar denk je aan ?

Aan God als de Schepper van de wereld? Laat de muzieknoot leeg.

Als iemand die heel dicht bij je is? Kleur de muzieknoot.

U bent sterker dan de hoogste golven van de zee.

U bent dichtbij wie verdriet hebben.

De aarde weerspiegelt Uw liefde.

Hoe fijn is het om U te danken, met zang en muziekinstrumenten!

U laat regenen zodat de bergen vol bloemen en bloesems staan.

TIP: Sjabbatsidoer bladzijde 154-179

Lees de intro en maak de opdrachten.

Na pesoekee dezimra begint het officiële gedeelte van de sjoeldienst. In het onderdeel 'Sjema' staat de zin *Sjema Jisraeel, Adonaj Eloheenoe, Adonaj Echad* centraal. Net als op andere plaatsen in de sidoer noemen we God *Adonaj Eloheenoe*. Dit is een verwijzing naar de verschillende manieren waarop God zich aan ons laat zien. *Adonaj* (meestal vertaald met 'Eeuwige') verwijst naar God als een liefdevolle Ouder, die we dichtbij ons kunnen voelen. *Elohiem* is het Hebreeuwse woord voor God in de betekenis van schepper, die rechtsprekt over de wereld, die ons beoordeelt. Eén van de boodschappen van het sjema is dat de God tot wie we onze gebeden richten dezelfde is als de schepper van de wereld: er is één God.

Schrijf de goede vertaling naast de Hebreeuwse woorden.

* één * Israël * onze God * hoor, besef! * de Eeuwige *

- Sjema* _____
- Jisraeel* _____
- Adonaj* _____
- Eloheenoe* _____
- Echad* _____

Het woord *Jisraeel* (Israël) kan zowel het joodse land als het joodse volk betekenen. Het is ook een andere naam voor onze aartsvader Jakov. Welke betekenis denk je dat het heeft in 'Sjema *Jisraeel*'? _____

VOORBEELD: ahava rabba

Sjabbatsidoer bladzijde 167-169

Ahava rabba betekent: veel liefde. De Tora is het symbool voor de liefde tussen God en het joodse volk. Een van de manieren om liefde voor Hakadosj Baroech Hoe en het Jodendom te laten zien is om te proberen de mitswot, de opdrachten uit de Tora, zo goed mogelijk te doen.

Veel van de mitswot hebben te maken met de manier waarop we met andere mensen omgaan. 'Houd net zoveel van je medemensen als van jezelf' (Wajikra 19:18) is volgens de joodse geleerden een van de allerbelangrijkste mitswot uit de Tora.

Dit zijn een paar zinnen uit ahava rabba ('veel liefde'):

*Inspireer ons om Tora te leren,
onze kennis van Tora met anderen te delen,
en alles wat we leren in praktijk te brengen.
Laat onze ogen stralen van vanwege Uw Tora,
Zodat we met hart en ziel Uw mitswot doen.*

We kunnen onze liefde voor Hakadosj Baroech Hoe laten zien door op een goede manier met onze medemensen en met de wereld om te gaan.

Het sjema leert ons dat we ons moeten inzetten voor een rechtvaardige wereld zonder oorlog en geweld, een wereld waarin de hele mensheid elkaar respecteert. Dan pas is de schepping af, zoals door God bedoeld. Ieder mens heeft de opdracht een bijdrage te leveren aan dit voltooien van de schepping. De *mitswot*, de voorschriften en opdrachten die de Tora ons geeft, zijn belangrijke hulpmiddelen om deze ideale wereld te realiseren.

'Sjema is Jodendom in een notendop. Het is een getuigenis van waarin we als Joden geloven, van de bedoeling van God met de wereld en de rol van ieder mens hierin'. (Sjabbatsidoer, bladzijde 154).

Wat is de kern van het Joodse *geloof*?

Wat is een belangrijk *doel* van veel van de mitswot?

‘Houd net zoveel van je medemensen als van jezelf’. (Wajikra 19:18). Maar hoe doe je dat? De joodse geleerde Hilel legt deze mitswa als volgt uit: ‘wat jij zelf niet prettig vindt, doe dat ook een ander niet aan’.

Geef aan de hand van de uitleg van Hilel een voorbeeld van hoe je deze mitswa zou kunnen doen.

Er zijn drie tekens die ons herinneren aan de woorden van het sjema en het doen van de mitswot. Deze drie tekens worden in het sjema genoemd: de *mezoeza*, *tefilien* en *tsitsiet*.

Vertel (naar keuze) iets meer over een van de drie tekens uit het sjema.

Tip: zie Van Jom tot Jom hoofdstuk 20, 21 en 22)

DE VIERDE TRAPTREDE info

TIP: Sjabbatsidoer bladzijde 181-195

Lees de intro en maak de opdrachten.

De ochtend-berachot zeggen we tegen onszelf, tijdens pesoekee dezimra laten we de natuur tot ons spreken en het sjema zeggen we tegen onszelf en tegen elkaar. Tijdens de amida, de volgende stap op de ladder, richten we ons tot Hakadosj Baroech Hoe. Amida betekent 'staand gebed'. Een andere naam is *tefila*, hèt gebed. Dat is omdat de amida de kern van iedere sjoeldienst is. Op sjabbatmorgen zeggen we de amida dus twee keer: de amida van sjachariet en de amida van moesaf.

De amida is opgebouwd als een verzoek aan een koning. De eerste drie berachot zijn een introductie. Tijdens de amida dawwen je tot 'onze God en God van onze voorouders'. Het is een tefila namens het hele joodse volk. De laatste drie berachot zijn het afscheid, met dank aan de koning. De middelste (vierde) beracha heeft altijd als onderwerp sjabbat, maar met een wisselend thema. Bij sjachariet is dat het houden van sjabbat als een mitswa uit de Tora. Je zegt de amida in de richting van Jeroesjalajiem, dat is in Nederland dus naar het (zuid)-oosten.

Hoe kun je in sjoel (zonder kompas!) meteen zien wat (ongeveer) de richting van het zuid-oosten is?

Waarom zouden we aan het begin en aan het einde van de amida buigingen maken?

VOORBEELD: siem sjalom

TIP: Sjabbatsidoer bladzijde 193

De laatste beracha begint met de woorden 'siem sjalom'. Dat betekent: 'geef vrede'. In de amida vragen we Hakadosj Baroech Hoe om allerlei soorten goeds. Aan het eind van de beracha vatten we onze wensen voor het joodse volk en voor de wereld in één woord samen: sjalom, vrede.

Hier zie je het begin en het einde van deze beracha:

*Geef vrede, geluk, zegen,
Genegenheid en liefde
Aan ons en heel uw volk Jisraeel...
Moge het goed zijn in uw ogen
Ons overal en altijd te zegen met vrede...*

Schrijf het woord **שְׁלוֹם** *sjalom* in het midden van het vak. Zet er (Nederlandse) woorden omheen waarvan jij vindt dat ze bij sjalom passen. Je mag ook het woord sjalom zelf uitbeelden door middel van een tekening.

A large, empty rectangular box with a thin black border, intended for the student to draw or write around the word 'sjalom'.

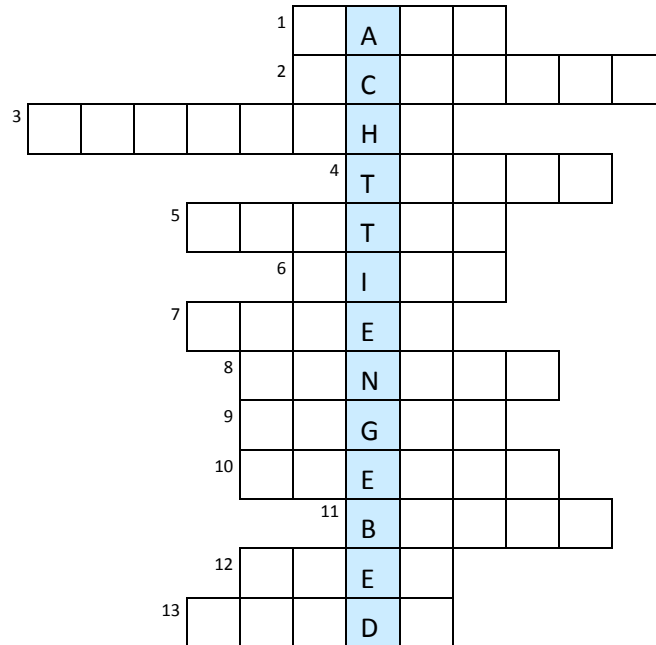
Zoek een Hebreeuwse song die over vrede gaat, bijvoorbeeld op You Tube.

AMIDA FILIPPINE

Vul de Nederlandse vertaling van de Hebreeuwse woorden in. 'Achttingebed' is een van de Nederlandse namen voor de amida van door de week.

TIP: alle woorden staan in de woordenlijstjes

1	<i>leevav</i>	לֵבָב
2	<i>sjachar</i>	שַׁחַר
3	<i>kawana</i>	כַּוָּנָה
4	<i>ot</i>	אוֹת
5	<i>mizrach</i>	מִזְרָח
6	<i>nefesj</i>	נְפֶשׁ
7	<i>sjamajiem</i>	שָׁמַיִם
8	<i>melech</i>	מֶלֶךְ
9	<i>beracha</i>	בְּרָכָה
10	<i>ahava</i>	אַהֲבָה
11	<i>reesjiet</i>	רֵאשִׁית
12	<i>sjier</i>	שִׁיר
13	<i>sjalom</i>	שְׁלוֹם

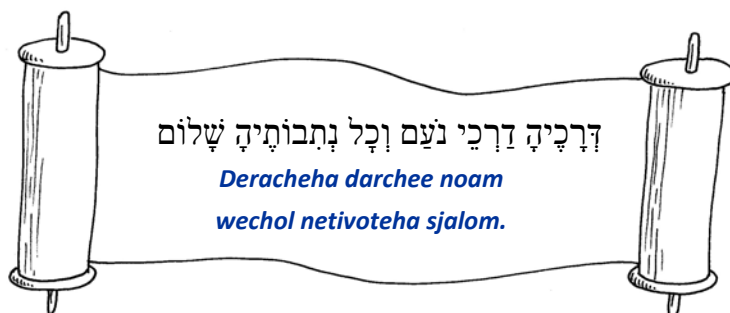
Waar komt de naam 'Achttingebed' vandaan? TIP: Sjabbatsidoer bladzijde 40.

DE VIJFDE TRAPTREDE

Sjabbatsidoer bladzijde 198-239

Iedere week wordt er een gedeelte uit de Tora gelezen, de parasja van de week. Het is het hoogtepunt van de dienst, wanneer Hakadosj Baroech Hoe tot ons spreekt door middel van de Tora. Over de Tora zijn veel mooie woorden gezegd. Hier zie je er een van. We zingen deze woorden als we de Torarol weer terugzetten in de aron hakodesj:

7	6
---	---

8	6	9	6	10
---	---	---	---	----

5	4	10
---	---	----

7	6
---	---

1	2	3	4
T	O	R	A

11	12	13	10
----	----	----	----

14	3	6	1	1	12	9
----	---	---	---	---	----	---

6	10
---	----

4	15
---	----

16	4	4	3
----	---	---	---

14	4	7	6	10
----	---	---	---	----

15	6	12	7	6	10
----	---	----	---	---	----

10	4	4	3
----	---	---	---

5	3	6	7	6
V	R	E	D	E

Vertaal deze zin in het Nederlands. Let op de woorden die al ingevuld zijn. In vakjes met hetzelfde cijfer komt dezelfde letter.